

За акіян – па лепшую долю

Эміграцыя з Заходняй Беларусі ў краіны Лацінскай Амерыкі ў 1921–1939 гадах

Вольга МЯРЧУК, старшы навуковы супрацоўнік Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея

Навуковы кіраўнік – ВАБІШЧЭВІЧ Аляксандр Мікалаевіч, доктар гістарычных навук

Складаныя ўмовы сацыяльна-эканамічнага жыцця, палітычнае бяспраўе, нацыянальны прыгнёт падштурхоўвалі пэўную частку насельніцтва былой Заходняй Беларусі шукаць лепшай долі ў эміграцыі. У якасці свайго новага жыццёвага прытулку перасяленцы выбіралі розныя краіны Еўропы, Амерыкі і Блізкага Усходу, аднак найбольш – Лацінаамерыканскага рэгіёна: Аргенціну, Бразілію, Уругвай, Парагвай і інш.

Асабліва ж прывабнай для іх была Аргенціна з яе спрыяльнай іміграцыйнай палітыкай. Справа ў тым, што тагачасная гаспадарчая структура краіны патрабавала асваення новых зямель і адпаведна выклікала неабходнасць у прытоку таннай замежнай рабочай сілы, у чым аргенцінскае кіраўніцтва было зацікаўлена асабліва. На актывізацыю гэтага працэсу была накіравана і іміграцыйная заканадаўча-прававая база дзяржавы, дзе галоўным з’яўляўся закон «Аб іміграцыі». Нягледзячы на тое, што ён быў прыняты ў 1876 годзе, дадзены дакумент дзейнічаў на працягу ўсяго міжваеннага перыяду і быў адным з самых ліберальных сярэд лацінаамерыканскіх краін. Эміграцыя перасяленцаў спрыяла і скаардынаваная дзейнасць каланізацыйных і мараходных таварыстваў [1, s. 334; 2, л. 160].

Найбольш шчыльная канцэнтрацыя заходнебеларускіх эмігрантаў назіралася ў правінцыях Кордава і Місьёнес, а таксама Чака, Мендоса, Тукуман, Санта-Фэ, Рыа-

Негра, Фармоса і Карыентэс, у Паране – сталіцы правінцыі Энтрэ-Рыяс [3, л. 7–9]. І на тое былі свае прычыны, галоўная з якіх – земляробчая і жывёлагадоўчая гаспадарчая скіраванасць гэтых тэрыторый. Асноўная частка эмігрантаў, што прыязджалі ў правінцыю Кордава, працаўладкоўвалася на каланіяльныя тэрыторыі і прадпрыемствы Ю. Палацыя і П. Зукермана. Місьёнес – тыповы сельскагаспадарчы рэгіён, дзе існавалі калоніі «Азара», «Корпус», «Пасадас», «Сан-Хасэ», «Сан-Хавэр», «Бомпланд», «Апастолес», «Сан’яга-дэл-Эстэра». Карысталіся там папулярнасцю і створаныя Варшаўскім каланізацыйным таварыствам Паўднёвай Амерыкі калоніі «Ванда» і «Губернатар Ланусэ» [4, s. 35]. Пасяленцы ў Місьёнесе атрымлівалі сярэдні зямельны надзел 20 га, плата за які ўносілася гатоўкай ці заключалася растэрміноўка пасля першапачатковага ўзносу.

Згодна са звесткамі польскай эміграцыйнай статыстыкі за 1926–1938 гады, у правінцыі Аргенціны з заходнебеларускіх зямель выехалі: з Беластоцкага ваяводства – 7916 чалавек, Віленскага – 7583, Навагрудскага – 3904 і Палескага – 12 359 чалавек. У той жа час непасрэдна з цэнтральных і заходніх польскіх ваяводстваў перасялілася толькі каля 25 тыс. чалавек [5, s. 57]. Прычым эміграцыйны рух у Аргенціну з Віленскага, Навагрудскага і Палескага ваяводстваў быў самым інтэнсіўным у міжваенны час.

ПРА АЎТАРА

МЯРЧУК Вольга Мікалаеўна.

Нарадзілася ў г. Брэсце. Скончыла гістарычны факультэт Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна (2006), магістратуру (2008) і аспірантуру (2011) гэтай ВУ.

З 2006 года – старшы навуковы супрацоўнік Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея.

Аўтар больш як 20 навуковых, навукова-папулярных публікацый.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя Заходняй Беларусі ў 1920–1930-я гады, эміграцыйная праблематыка, гістарычнае краязнаўства.

Бразілія – яшчэ адна лацінаамерыканская краіна, якая ў 1921–1939 гадах прываблівала нашых людзей марамі аб жыцці ў дастатку на ўласнай гаспадарцы. У першай палове 1920-х гадоў асноўным месцам, куды прыбывалі заходнебеларускія эмігранты, быў бразільскі штат Сан-Паўлу. Там можна было без праблем атрымаць працу на кававых плантацыях. Паводле даных міжнароднай эканамічнай канферэнцыі 1927 года, усяго ў першай палове 1920-х гадоў у Бразілію перасяліліся каля 1000 чалавек [6, s. 113].

Трэба адзначыць, што эміграцыя заходнебеларускага насельніцтва ў другой палове 1920-х – пачатку 1930-х гадоў у іншыя краіны была пэўным чынам выгадная для польскіх улад, бо дзякуючы ёй аслаблялася вастрыня зямельнага пытання і змяншалася беспрацоўе на «крэсах усходніх». Зразумела, што ў такіх абставінах павялічвалася колькасць заходнебеларускіх эмігрантаў. Паводле звестак польскай афіцыйнай статыстыкі, толькі ў 1927–1928 гадах з Заходняй Беларусі ў паўднёвыя землі Бразіліі выехалі 857 чалавек, а за 1926–1931 гады – 4274 чалавекі (больш чым за ўсе астатнія гады міжваеннага часу).

Аднак іміграцыйная палітыка Бразіліі змянілася ў бок абмежавання, калі 16 ліпеня 1934 года па прыкладу ЗША тут быў прыняты адпаведны закон аб максімальнай гадавой колькасці эмігрантаў. Гэта прывяло да таго, што ў другой палове 1930-х гадоў краіна ў пэўнай меры страціла прывабнасць для заходнебеларускіх перасяленцаў. Пікаж антыіміграцыйнай палітыкі Бразіліі стаў дэкрэт «Аб нацыяналізацыі» ад 4 мая 1938 года, які прадугледжваў амаль поўнае спыненне іміграцыі. У выніку гэтага гадавая квота для ўсёй Польшчы складала ўсяго 1230 чалавек [7, s. 137].

Эмігранты з Заходняй Беларусі рассяляліся пераважна ў бразільскіх штатах Парана, Сан-Паўлу, Эспірыту-Санту, Рыу-Гранды-ду-Сул, Мінас-Жэрайс, Санта-Катарына [8, л. 295]. А паколькі асноўныя землі для рассялення прапаноўваліся ў штаце Парана, то менавіта там і была ўтворана найбольшая колькасць калоній і сельскагаспадарчых цэнтраў для працаўладкавання перасяленцаў з Польшчы і заходнебеларускіх зямель: «Флорэста», «Парана Плантэйшын», «Маршал Малет», «Араўкарыі», «Новы Гданьск», «Марская Воля», «Варта», «Маркіз Абрантэс», «Куатыгуа», «Жоакін Та-

▲ Эмігранты з Заходняй Беларусі падчас пераезду ў Лацінскую Амерыку. 1927 год

вора» і інш. [9, л. 38]. У штаце Рыу-Гранды-ду-Сул калоніі для эмігрантаў размяшчаліся ў асноўным каля гарадоў Патас, Лагуна, Кашыас, Эрэшын і Іжуі. Найбольшай папулярнасцю сярод перасяленцаў з Заходняй Беларусі карысталася тамтэйшая калонія «Санта Роса». У штаце Сан-Паўлу адной з самых даступных кававых плантацый для эмігрантаў была фазэнда «Гаўтапара».

Уругвай стаў своеасаблівай альтэрнатывай для тых заходнебеларускіх перасяленцаў, якія па фінансавых прычынах не маглі патрапіць у Аргенціну. Эміграцыя ва Уругвай распачалася ў 1924 годзе. Першачаткова гэта былі адзінкавыя выпадкі перасялення: у 1926 годзе выехалі толькі 6 чалавек з Палескага ваяводства. Аднак ужо ў наступным годзе з тэрыторыі Заходняй Беларусі эмігравалі 137 чалавек (з Беластоцкага ваяводства – 71, Віленскага – 33, Навагрудскага – 17 і Палескага – 16), а ў 1928 годзе – 192 чалавекі (з Беластоцкага – 77, Віленскага – 57, Навагрудскага – 12 і Палескага – 46) [10]. Найбольшы маштабы эміграцыйны рух ва Уругвай набыў у Беластоцкім і Віленскім ваяводствах [11, л. 6–22].

Аднак з цягам часу і ўругвайскі ўрад вымушаны быў перайсці да абмежавання іміграцыйнай плыні. Таму колькасць эмігрантаў з Заходняй Беларусі ў гэту краіну стала скарачацца: за 1937–1938 гады тэрыторыю заходнебеларускіх ваяводстваў пакінулі толькі 288 чалавек.

Яшчэ адной краінай, куды інтэнсіўна перасялялася заходнебеларускае насельніцт-

ва, быў Парагвай. Характэрная асаблівасць «парагвайскай эміграцыйнай гарачкі» – яе разгортванне толькі ў 1930-х гадах. Дакладную колькасць перасяленцаў у гэтую краіну вылічыць складана, бо польская афіцыйная статыстыка пачала фіксаваць эмігрантаў «парагвайскага кірунку» толькі з 1937 года. Вядома, што ў 1937–1938 гадах з тэрыторыі Заходняй Беларусі ў Парагвай паехалі 2519 чалавек, што складала 29 % ад агульнай эміграцыі з Польшчы ў гэтую краіну. Асабліва вылучалася Палескае ваяводства, адкуль выехалі тады 1573 чалавекі, у той час як з астатніх ваяводстваў – толькі 946 (з Навагрудскага – 759, Беластоцкага – 165, Віленскага – 22). Заходнія беларусы ў Парагвай рассяліліся на тэрыторыях уздоўж ракі Парана, галоўным цэнтрам якіх быў горад Энкарнасьён (дэпартамент Итапуа). Там існавалі калоніі перасяленцаў, а менавіта: «Фрам», «Урусупака», «Сандова», «Кармэн дэ Парана», «Капітан Міранда» і інш.

Нешматлікія былі заходнебеларускія перасяленцы ў Мексіку і на Кубу. На працягу 1927–1928 гадоў з Заходняй Беларусі ў Мексіку выехалі 248 чалавек. Эмігранты, якія накіроўваліся на Кубу, павінны былі мець пры сабе 200 амерыканскіх долараў ці гарантыйны ліст з Кубы. Замужнія жанчыны, едучы ў гэтую краіну без суправаджэння мужа, прадстаўлялі яго пісьмовы дазвол на выезд за мяжу. Такі дазвол яны атрымлівалі

ў гміне, перакладалі на іспанскую мову і толькі пасля гэтага легалізавалі і адпраўлялі ў кубінскае консульства. Кубінская віза была бясплатнай. У 1927–1928 гадах з заходнебеларускіх зямель на Кубу выехалі 339 чалавек: з Віленскага ваяводства – 26, з Навагрудскага – 60, з Палескага – 144, з Беластоцкага – 109 [11, л. 6–22].

У міжваенны час у Перу з’явілася невялікая група заходнебеларускіх эмігрантаў, якія для паляпшэння жыццёвых умоў падтрымалі каланізацыйныя планы гэтай лацінаамерыканскай краіны ў асваенні джунгляў. Першыя эмігранты з Заходняй Беларусі ў Перу з’явіліся ў 1927 годзе ў калоніі «Сапіта». Гэта былі тры перасяленцы з Віленскага павета Віленскага ваяводства [11, л. 6–22]. Аднак у цэлым эміграцыя з Заходняй Беларусі ў дадзеную краіну шырокага распаўсюджвання не атрымала. Усяго на працягу 1921–1939 гадоў з заходнебеларускага рэгіёна ў Перу перасяліліся толькі некалькі дзясяткаў чалавек.

Для актывізацыі міграцыі заходнебеларускага насельніцтва ў Чылі і Венесуэлу былі распрацаваны польска-чылійская дамоўленасць аб эміграцыі і балівійска-чылійская дамоўленасць аб транзіце. Аднак прыняцце гэтых дакументаў было адкладзена на нявызначаны час. Таму маштаб эміграцыйнага руху з Заходняй Беларусі ў згаданыя краіны быў невялікі. Вядома, што на працягу 1926–1928 гадоў толькі з Віленскага ваяводства ў Чылі выехалі 40 чалавек [11, л. 6–22].

Дастаўка заходнебеларускіх эмігрантаў у краіны Лацінскай Амерыкі ажыццяўлялася морам пры пасрэдніцтве марскіх кампаній Chargeurs Riunis, Cosulich Line, KNL, Nelson Line, Societe Generale de Transports Maritimes a Vapeur, RML і інш. Караблі з эмігрантамі адпраўляліся з портаў Польшчы (Гдыня, Гданьск), Францыі (Гаўр, Бардо, Марсель, Трыест, Булонь-сюр-Мэр, Шэрбур), Галандыі (Амстэрдам), Англіі (Лондан, Ліверпуль, Саўтгемптан). У сярэднім працягласць падарожжа складала тры-чатыры тыдні, а сярэдні кошт білета ў каютах трэцяга класа, якія былі найбольш запатрабаваныя ў заходнебеларускіх перасяленцаў, складаў каля 100–120 амерыканскіх долараў [12].

Асноўнай сферай дзейнасці прыезджых з Заходняй Беларусі было земляробства. Праўда, пераважная большасць зямельных

▼ Дамы для новых эмігрантаў у калоніі «Сенатар Корцыя», Бразілія, 1928 год

надзелаў, якія набывалі эмігранты, была непрыдатнай для гэтага з-за сваёй лясістасці. Вось як выглядаў працэс падрыхтоўкі зямлі, апісаны адным эмігрантам у лісце да сваіх родных: «...спачатку высякалі тонкія дрэвы, потым тоўстыя і затым абсякалі галлё. Праз месяц спальвалі ўсе паваленыя дрэвы. І толькі тады можна было пачынаць садзіць кукурузу (палкай рабілі дзірку, у якую кідалі насенне). На наступны год засявалі зямлю ўжо пшаніцай...» [13, с. 365]. Разам з мужчынамі ў высечцы лесу прымалі ўдзел і жанчыны. Як неаднаразова адзначалася ў эмігранцкіх лістах, такія надзелы патрабавалі пастаяннага догляду.

Акрамя хлебарабства, заходнебеларускія эмігранты ў краінах Лацінскай Амерыкі шырока займаліся садоўніцтвам, вырошчвалі тытунь. Невялікая іх колькасць працавала на будаўніцтве чыгункі, нафтавых свідравін, элеватараў, портаў і на прамысловых прадпрыемствах, а таксама ўдзельнічала ў зборы бавоўны ў паўночных рэгіёнах краіны. Многія перасяленцы з Заходняй Беларусі знайшлі працу ў сферы мясной прамысловасці ў аргенцінскіх правінцыях Буэнас-Айрэс і Ла-Плата [14, с. 24].

Што тычыцца сацыяльна-эканамічнай і псіхалагічнай адаптацыі перасяленцаў у сельскагаспадарчых калоніях, то яна праходзіла ў няпростых умовах. Каланізаваўныя імі тэрыторыі знаходзіліся на вялікай адлегласці ад сродкаў камунікацый. Эмігранты прыкладалі шмат фізічных сіл і ручной працы, каб хоць як замацавацца на зямлі, якой яны не заўсёды валодавалі.

Першачарговай задачай было вырашэнне жыллёвага пытання, таму некаторыя перасяленцы паралельна з расчысткай зямельнага надзела пачыналі будаўніцтва дома, выкарыстоўваючы пры гэтым выкарыстаныя дрэвы. Аднак адразу дом узводзілі далёка не ўсе, паколькі справа патрабавала пэўных навыкаў і рабочых рук, таму для большасці часовым жыллём служылі хутка пабудаваныя з падручных матэрыялаў баракі.

Працэс псіхалагічнай адаптацыі ўскладняўся няведаннем мясцовай мовы і законаў, адсутнасцю элементарных палітычных правоў. Асобна паўставала пытанне фізіялагічнай адаптацыі эмігрантаў. Складаны клімат з высокай тэмпературай і вільготнасцю і неадпаведныя санітарна-гігіенічным нормам умовы жыцця і працы

нярэдка былі прычынай цяжкіх захворванняў і эпідэміі. Мясцовыя прадпрыемальнікі няшчадна эксплуатавалі эмігрантаў, пастаянна павялічваючы інтэнсіўнасць працы, працягласць працоўнага дня, эканомілі пры будаўніцтве жылля, забеспячэнні аховы працы і сацыяльным страхаванні. Цяжкая фізічная праца надоўга стала спадарожніцай заходнебеларускіх перасяленцаў міжваеннага часу.

Тым не менш эміграцыйныя працэсы 1920–1930-х гадоў у Лацінскую Амерыку атрымалі пэўнае распаўсюджанне сярод заходнебеларускага сялянства. Асабліва роля ў эміграцыі адводзілася Аргенцінае, якая была лідзіруючай краінай у перасяленні насельніцтва з Заходняй Беларусі. У 1926–1938 гадах з заходнебеларускіх ваяводстваў у Аргенціну перасяліліся 31 762 чалавекі, у той час як у Бразілію толькі 6480, Уругвай–2247 [15]. Паводле нашых падлікаў, усяго на працягу міжваеннага перыяду з Заходняй Беларусі ў лацінаамерыканскім напрамку выехалі каля 55 тыс. чалавек. З марай аб лепшым жыцці яны распрадалі ўласную маёмасць і на апошнія грошы набывалі білет «у адзін каней». Ці апраўдаліся іх надзеі і чаканні, як склаліся лёсы ў краінах Лацінскай Амерыкі, вызначыць складана. Але адно вядома дакладна – іх шлях быў няпросты і пралягаў па цярністай дарозе. ▀

ЛІТАРАТУРА

1. Włodek, J. Argentyna i emigracja / J. Włodek. – Warszawa: M. Arcta, 1923. – 516 s.
2. Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў Украіны ў г. Львове (далей – ЦДГАЛ). – Ф. 422. – Воп. 1. – Спр. 558.
3. ЦДГАЛ. – Ф. 799. – Воп. 1. – Спр. 9.
4. Wskazówki dla wychodźstwa do Argentyny (Mała biblioteka emigranta polskiego № 2). – Warszawa, 1929. – 64 s.
5. Mały rocznik statystyczny 1938. – Warszawa, 1938. – 406 s.
6. Przegląd emigracyjny. – Т. 1–2, 4. – Warszawa, 1927–1929.
7. Szawleski, M. Kwestia emigracji w Polsce / M. Szawleski. – Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, 1927. – 210 s.
8. Archiwum Akt Nowych (Архіў новых актаў у г. Варшава; далей – ААН). – Zespół MSZ. – K. 9578.
9. ААН. – Zespół MSZ. – K. 9820.
10. ААН. – Zespół MSZ. – K. 9804.
11. Цэнтральны дзяржаўны архіў Літвы. – Ф. 51. – Воп. 17. – Спр. 86.
12. ААН. – Zespół MZS. – Sygn. 9602.
13. Марчук, В. Листи эмігрантв як джерело до вивчення господарства і побуту українців в Парагваї в другій половині 30-х рр. ХХ ст. / В. Марчук // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Т. 20. – Київ, 2010. – С. 363–369.
14. Paradowska, M. Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej / M. Paradowska. – Warszawa, 1984. – 34 s.
15. ААН. – Zespół MZS. – Sygn. 9886.